

EL FONS “SERVICIO NACIONAL DE REGIONES DEVASTADAS Y REPARACIONES” DE L’ARXIU HISTÒRIC DE LA DIPUTACIÓ DE TARRAGONA

El Servicio Nacional de Regiones Devastadas y Reparaciones

Creació

Els dirigents del moviment *Nacional* vencedor de la Guerra Civil Espanyola van començar a implantar les bases d'un nou règim polític al bell inici de 1938¹. Una de les principals preocupacions dels nous mandataris va ser la necessitat peremptòria d'iniciar la tasca de reconstrucció nacional, d'una manera centralitzada i homogènia.

A aquest efecte, van implantar un organisme estatal encarregat de la comesa de tramitar totes les gestions relatives a la reconstrucció d'edificis, públics i particulars. El *Servicio Nacional de Regiones Devastadas y Reparaciones* [SNRDR], va ser creat pel Decret de 25 de març de 1938². Integrat com a Servei dins del Ministeri de l'Interior, el seu primer cap fou Joaquim Benjumea Burín, que més endavant seria director de l'Institut de Crèdit a la Construcció (1939), i ministre d'Agricultura i Treball (1939-1941) i d'Hisenda (1941-1951); més tard, ho fou l'incansable José Moreno Torres (1939-1951). Per la Llei de 29 de desembre de 1938, el Ministeri de l'Interior passava a ser de Governació i, posteriorment, el SNRDR adquiria el rang de direcció general (agost de 1939)³.

¹ Amb la promulgació de la *Ley de Administración Central del Estado*, de 30-01-1938, que creava els diversos ministeris del nou govern.

² Sobre aquest organisme, vegeu: BAYERRI RAGA, JOSEP; BAYERRI POLO, CARME. *La reconstrucció de Tortosa (1940-1957)*. Tortosa: L'Ordre de la Cucafera, 1992; CERDA VARA, FRANCISCA. “Fondos documentales de la Oficina comarcal de Castellón de la Dirección General de Regiones Devastadas y Reparaciones, en el Arxiu Central de la Generalitat Valenciana (1940-1966)”, *Estudis Castellonencs*, 7 (1996-1997) 217-230; DD.AA., *Arquitectura en Regiones Devastadas*. Madrid: Secretaria General Técnica del MOPU, 1987; LÓPEZ GÓMEZ, JOSÉ MANUEL. *Un modelo de arquitectura y urbanismo franquista en Aragón: la Dirección General de Regiones Devastadas, 1939-1957*. [Saragossa]: Departamento de Educación y Cultura, 1995 (Estudios y monografías, 23); PÉREZ ESCOLANO, VÍCTOR. *Guerra Civil y Regiones Devastadas*. Madrid, 1987. Hi ha una tesi doctoral inèdita, d'ALMARCHA NÚÑEZ HERRADOR, ESTHER. *Arquitectura y urbanismo rural durante el período de la autarquía en Castilla-La Mancha: Dirección General de Regiones Devastadas y Reparaciones e Instituto Nacional de Colonización*. Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 1997 [en Microforma].

³ J.BAYERRI; C.BAYERRI, *La reconstrucció de Tortosa...*, p. 18 i 20; F.CERDA. “Fondos documentales de la Oficina comarcal de Castellón...”, p. 219.

Organització i funcions

El Decret datat a Burgos el 25 de març de 1938 (publicat al BOE l'1 d'abril següent), subordinava tota l'obra de reconstrucció a les directrius del SNRDR (art.2) i a la operativitat de llurs oficines i juntes, exceptuant-se únicament les obres militars, les de camps de concentració i aquelles considerades urgents pel perill de ruïna.

A partir d'aquest decret base, van publicar-se un seguit d'ordres i de circulars, que van anar configurant el SNRDR. L'Ordre del Ministeri de l'Interior d'11 de juny de 1938 establia la regulació, organització i funcionament de l'organisme⁴. Aquest s'estendria per tot el territori, dividit en set zones, en cada una de les quals es constituïrien subcomissions de lliure designació integrades per un delegat, un arquitecte funcionari públic i un advocat de l'Estat. Aquestes subcomissions rebrien el suport de tècnics en arquitectura, del Fiscal de la Vivenda i de representants dels interessos afectats (cambres, sindicats, corporacions, etc.). Cada subcomissió comptaria amb una sèrie d'oficines comarcals i d'oficines administratives d'Obres. Els recursos els havien de posar els ajuntaments (locals) i les diputacions provincials (personal), i les funcions bàsiques que tenia encomanades eren les de tramitar els expedients, romandre a disposició del SNRDR de Madrid i proposar noves subcomissions.

Cada servei s'articulava a base de seccions i negociats: *Expedients* (amb els negociats de 'Madrid', 'Estadística' i 'Província'), *Materials i transports* (negociats de 'Transports', 'Emmagatzemament', 'Estadística' i 'Compra de materials'), *Comptabilitat i administració* ('Comptabilitat' i 'Administració'), i *Reconstrucció* ('Projectes', 'Valoracions', 'Expropiacions', 'Obres' i 'Junta de Reconstruccions')⁵.

Cada expedient s'havia de compondre de: instància del reclamant, valoració de l'immoble afectat i dels danys causats, memòria, plànols i pressupost de les obres que exigia la seva reconstrucció, certificacions cadastrals i municipals (d'alineació de l'edifici) o declaracions jurades dels interessats, si s'esqueia, informe de la Delegació d'Ordre Públic sobre la conducta "*social y patriótica*" del sol·licitant (procurat de l'alcalde, el rector o el cap de falange), fortuna, mitjans de vida, danys causats als seus béns, i informe de la Fiscalia de la Vivenda i de l'Ajuntament quant a l'alienació.

De l'alt grau de centralització del SNRDR en parla el fet que a l'art.7 especificava que s'havia de fer un duplicat de tots els informes, fitxes i documentació i s'havia d'enviar l'original a Madrid.

⁴ La informació tècnica que exposem està extreta de l'Arxiu Històric de la Diputació [AHDT], secció *Regiones Devastadas*, capsa 1. Complementem amb F.CERDA. "Fondos documentales de la oficina comarcal de Castellón...", p. 220, i J.BAYERRI; C.BAYERRI. *La reconstrucció de Tortosa...*, p. 21.

⁵ F.CERDA. "Fondos documentales de la oficina comarcal de Castellón...", p. 221-222.

Les Normes de 19 de juny de 1939, detallaven l'organització de les comissions provincials. Es constituïen amb el governador civil com a president delegat (el president nat era el cap del SNRDR), i tres vocals: un advocat de l'Estat, un arquitecte provincial, municipal o de l'oficina del Cadastre, i un secretari (el de la respectiva diputació). La seva missió era la de tramitar els expedients fent-n'he tres tipus de valoracions: *cadastral*, *danys de l'immoble* (es requeria el certificat d'un pèrit per establir el valor reial a 18 de juliol de 1936 i s'havia de contraposar al valor de la part que quedava en peu –útil de l'edificació), i *reconstrucció* (interessat a través d'un projecte d'obra subscrit per un arquitecte o d'un pressupost, si es tractava d'obres simples). Establia dos períodes de tramitació i relacionava la documentació que s'havia d'aportar.

El 27 de juny de 1939 era aprovat el reglament del recentment creat *Instituto de Crédito para la Reconstrucción Nacional*, peça clau del finançament en tot el procediment de reconstrucció. Aquest organisme financer estava facultat per concedir crèdits a baix interès i llarg termini, i bestretes sobre indemnitzacions per danys en tràmit de concessió o liquidació⁶.

La Circular núm. 2, d'1 d'agost de 1939, dividia les oficines tècniques del SNRDR en tres seccions: *Projectes i valoracions*, *Obres* i *Comptabilitat*, especificant-ne les funcions i disposant de personal adscrit.

La Llei de 9 de setembre de 1939 (publicada al BOE núm. 254, d'11-09-1939, p. 5.059-5.060), disposava que podien acollir-se als beneficis d'aquesta llei els propietaris afectats amb finques urbanes danyades per la guerra, que la reconstruïssin abans de tres mesos. La derrama seria proporcional al cost de la construcció, i això requeria l'obertura d'un expedient on constés la valoració dels danys. Els propietaris quedaven igualment exempts de les quotes tributàries no satisfetes entre 18 de juliol de 1936 i 1 de març de 1939.

A partir d'aquí, la resta de circulars eren de caire merament complementari⁷.

El SNRDR comptava amb una secretaria general, una altra de tècnica, i sengles negociats de *Prensa* i de *Propaganda*, encarregats de difondre una imatge apropiada de les activitats de l'Organisme⁸.

⁶ F.CERDA. "Fondos documentales de la oficina comarcal de Castellón...", p. 220.

⁷ La Circular núm. 3, de 29 de setembre de 1939, publicava les normes per a la tramitació d'expedients de danys de tipus industrial i agrícola; la núm. 6, de 9 de novembre, exigia un seguiment del nombre d'expedients tramitats i informes sobre dificultats trobades; la núm. 7, de 28 de novembre, simplificava alguns aspectes de la tramitació a efectes d'agilitar el procés i també sobre el subsidi, etc.

⁸ Es van editar, suposem que entre d'altres, resums informatius en opuscles com: *La reconstrucción de España: Resumen de dos años de labor*. Madrid: Ministerio de la Gobernación, Dirección general de Regiones Devastadas y Reparaciones, 1942, 55 f.; *Información*. Madrid: Ministerio de la Gobernación, Dirección general de Regiones Devastadas y Reparaciones, s.d., 48 f., etc. A la correspondència (AHDT, *Regiones Devastadas*, núm. 39-40), són contínues les demandes de la Direcció General de l'Organisme a Madrid, reclamant informes estadístics sobre els expedients tramitats, a efectes de fer constar l'activitat desplegada per l'Organisme.

Sembla que l'Organisme visqué el seu zenit vers 1941, quan ja deuriem estar creades totes les subcomissions, consolidant-se la xarxa perifèrica, i quan tenia en nòmina 108 arquitectes, 46 enginyers i 180 pèrits i aparelladors⁹.

La supressió del SNRDR

Per tal de renovar la política d'habitatge i urbanisme, sintonitzant-la amb les dinàmiques dels nous temps i superar els plantejaments heretats de la situació de postguerra, es va decidir integrar en un mateix ministeri els diferents organismes del sector. Per un decret llei de 25 de febrer de 1957, es creava el Ministeri de la Vivenda, que absorbia l'*Instituto Nacional de la Vivienda*, i les direccions generals de *Arquitectura y Urbanismo* i de *Regiones Devastadas*.

Un decret de 23 de setembre de 1959 transformava els antics serveis de l'extinta Direcció General, en un "Servicio Nacional de Construcciones", i un altre de 13 d'octubre de 1960 (1948/60) creava una comissió liquidadora. Aquesta comissió acomiadà el personal, liquidà les existències dels magatzems, desmantellà tota l'estructura de l'Organisme i transferí els equipaments a institucions administratives (ajuntaments i diputacions) religioses, benèfiques o del Règim¹⁰.

La Subcomissió Provincial de Tarragona del SNRDR

La xarxa perifèrica de l'Organisme es constituïa d'oficines tècniques de projectes i d'oficines comarcals d'obres. A Catalunya, de les primeres només n'hi hagué dues, a Lleida i a Tortosa, i de les segones quatre, a Lleida, Balaguer, Tortosa i Figueres¹¹. Aquesta ubicació té la seva lògica en el fet que la zona sud de ponent va ser frontera durant el conflicte i escenari, a més, d'una de les més cruentes batalles, la de l'Ebre. L'activitat desplegada per l'Organisme va ser notable, sobretot a Catalunya. Dels més de 55.000 expedients tramitats a tot l'Estat, més d'una cinquena part (12.000, el 21'6%) van correspondre a reconstruccions dins de Catalunya¹².

⁹ J.BAYERRI; C.BAYERRI, *La reconstrucció de Tortosa...*, p. 20.

¹⁰ F.CERDA. "Fondos documentales de la oficina comarcal de Castellón...", p. 222. El Decret de 23-09-1959 està publicat juntament amb dos altres decrets més, en un opuscle editat a Madrid per la impremta "Hijos de Vicente Mas", el 1959 (66 p.). També J.BAYERRI; C.BAYERRI, *La reconstrucció de Tortosa...*, p. 22.

¹¹ J.BAYERRI; C.BAYERRI, *La reconstrucció de Tortosa...*, p. 19.

¹² J.BAYERRI; C.BAYERRI, *La reconstrucció de Tortosa...*, p. 20. No sembla versemblant l'afirmació que el SNRDR s'aplicà a la zona nacional, essent exclosa Catalunya, que sostenen FERRÉ I GRAS, MONTSE; GISBERT I CANES, JOAN. "Urbanisme i arquitectura a Tarragona a la dècada dels quaranta". dins: *Franquisme a les comarques tarragonines*. Tarragona: Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials 'Guillem Oliver' del Camp de Tarragona, 1993, p. 66.

Amb una ciutat de Tarragona que havia vist malmesa pels bombardeigs més d'una quarta part dels seus edificis¹³, tampoc resulta estrany l'interès en apressar la creació de la subcomissió provincial del SNRDR.

D'acord amb les disposicions del nou ordre governamental, a Tarragona va crear-se la corresponent Subcomissió provincial, el 9 de març de 1939¹⁴. La van integrar: el governador civil Antonio Iturmendi¹⁵, l'arquitecte provincial Josep M. Monravà López¹⁶, l'enginyer Enric Fontana Grau¹⁷ i l'advocat de

¹³ M.FERRÉ I J. GISBERT. "Urbanisme i arquitectura a Tarragona a la dècada dels quaranta...", p. 66.

¹⁴ AHDT, *Regiones Devastadas*, Capsa núm. 1.

¹⁵ Antonio Iturmendi Bañales (1903-1976), va ser posteriorment ministre de Justícia (1951-1965) i acadèmic de la Reial Acadèmia de Jurisprudència i Legislació (1973). A Tarragona, hi devia romandre poc en el càrrec, ja que segons T.Camacho, el penúltim dia del mateix 1939 cessava el seu substitut Mateo Torres Bestard i ocupava el càrrec el tercer titular franquista, Ángel Bernardo Sanz Nogués. Vegeu www.ih.csic.es/lineas/jrug/diccionario/gabinetes/m7_franco.htm; CAMACHO MOLINA, TOMÀS. "Repressió a Tarragona en els primers anys del Franquisme". dins: *Franquisme a les comarques tarragonines*. Tarragona: Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials 'Guillem Oliver' del Camp de Tarragona, 1993, p. 36. Sobre les seves actuacions més destacables per la premsa de Tarragona, vegeu, VIRGILI I SANROMÀ, JOSEP-P. *Tarragona i la seva premsa 1900-1980*. II. Tarragona: Hemeroteca de la Caixa d'Estalvis Provincial, 1982, p. 41, 45, 47, 48, 49 i 50.

¹⁶ Arquitecte tarragoní (1905-1999). Doctorat a Barcelona el 1929, va exercir la seva professió a Tarragona desplegant una intensa activitat com arquitecte municipal i arquitecte delegat de l'*Instituto Nacional de la Vivienda*, i formant part de les juntes provincials per a la restricció del ferro, de Sanitat i d'inspecció d'espectacles. Entre els seus projectes arquitectònics més emblemàtics estan els de: Casa Bloc "Alegría y Descanso" (1943), *Escuela de Maestría Industrial* (1944), Col·legi menor de Sant Pau (1955), urbanització de la plaça Verdaguer (1959), Ciutat Residencial (en col·laboració amb Agustí Pujol Sevil) (1955), Hotel Imperial Tarraco (1957), Edifici de la Caixa de Tarragona a la Rambla Nova (1958), etc. Agraïm l'atenció de l'arxivera de l'Arxiu Històric de la Demarcació de Tarragona del Col·legi d'Arquitectes, que ens ha facilitat aquestes dades. Sabem, d'altra banda, que d'aquest Monravà va ser igualment el projecte de construcció de l'actual plaça Imperial Tarraco (1953-1956), i que també va participar en la instal·lació de la Font del Centenari de la Rambla Nova. J.P.VIRGILI. *Tarragona i la seva premsa...*, p. 106, GISBERT I CANES, JOAN. "Els monuments públics de Tarragona durant el Franquisme (1939-1976)". dins: *La província de Tarragona durant el Franquisme (1939-1976)*. *Política, societat i cultura*. Tarragona: Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials "Guillem Oliver" del Camp de Tarragona, 1996, 187-209, p. 191.

¹⁷ A principis de juliol de 1938, Enric Fontana va presidir la creació de la Comissió Administrativa (espècie de juntes directives a l'exili, en zona nacional) de les cambres de comerç de Tarragona, des de Donòstia. HERAS CABALLERO, PEDRO ANTONIO; MAS ARRONDO, CARLOS. *Els primers cent anys de la Cambra*. Tarragona: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació, 1987, p. 190 i 195.

l'Estat José Silvan López¹⁸. Actuava de secretari Lluís Carbó Pareta, oficial major, i en aquells moments, secretari accidental de la Diputació¹⁹.

El fons de l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona

L'actuació de l'Organisme que ens ocupa, tan diversificadament estès al llarg de tota la geografia estatal, va generar una enorme quantitat de documentació, actualment servada a l'Arxiu de l'Administració d'Alcalà de Henares. Amb tot, no ha merescut massa interès per part dels investigadors de la Guerra Civil (si més no, en proporció a la importància de la informació que aquest fons és capaç d'aportar), i una mica més, en canvi, per part dels arxivers²⁰.

A Catalunya, no consta un fons de *Regiones Devastadas* a l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona²¹, però a Lleida i a Tortosa es conserven importants fons. Sabem que a l'Arxiu Històric de Lleida hi ha 25 metres lineals de documentació, en un fons força consultat que conté 1.233 fotografies inventariades; que també hi ha un altre fons a l'Arxiu Diocesà de Lleida, i almenys un àlbum de fotografies a l'Arxiu de la Diputació lleidatana. Pel que fa a Tortosa, el fons de l'Oficina de *Regiones Devastadas*, és dipositat a l'Arxiu Comarcal de les Terres de l'Ebre i es compon de prop de mig miler de plànols, 1.253 fotografies i quasi un centenar d'altres unitats documentals²².

¹⁸ A les actes de 1940 apareix Eudald Travé, com a advocat substituït (1 de febrer), i posteriorment un nou advocat de l'Estat: Alberto Díaz de Brito (20-07 i 30-10-1940). AHDT, *Regiones Devastadas*, núm. 1 (carpeta d'actes).

¹⁹ Lluís Carbó Paretas, alcoverenc de 65 anys, havia ingressat a la Diputació el 1908, i ascendit a oficial major el 1922. Tot i tenir un reconegut tarannà catalanista, i ser consogre de l'alcalde Lloret Ordeix, Carbó Paretas va ser considerat desafecte pel Comitè Antifeixista de Tarragona, i cessat en el càrrec el setembre de 1936, havent-se d'exiliar de la ciutat. Quan les tropes nacionals ocuparen Tarragona, la Comissió Gestora de la Diputació el va reposar en el càrrec immediatament. AHDT, *Governació*, Cpf., núm. 29 i 32. Sobre el context polític local del moment, vegeu PIQUÉ I PADRÓ, JORDI. *La crisi de la rereguarda. Revolució i guerra civil a Tarragona (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Diputació de Tarragona, 1998 (Biblioteca Abat Oliba, 193), p. 161, n.320.

²⁰ N'és un bon exemple l'article de F.CERDA. "Fondos documentales de la oficina comarcal de Castellón...". Han resultat especialment atractius els fons d'imatge de l'Organisme, vegeu, MUÑOZ BENAVENTE, MARÍA TERESA. "Un ejemplo de fotografía de arquitectura del poder: el archivo fotográfico de la Dirección General de Regiones Devastadas conservado en el Archivo General de la Administración". *Las Edades de la Mirada*, s.l.: Universidad de Extremadura, s.a.; LABADIE, BENJAMÍN. "El archivo fotográfico de Regiones Devastadas y su tratamiento documental". dins: *I Jornadas para la conservación y recuperación de la fotografía*. S.l.: s.e., s.a., etc.

²¹ Que hi hauria de ser, perquè sabem de l'existència d'una Comissió de Barcelona del SNRDR, per alguns oficis cartejats amb la Subcomissió de Tarragona. AHDT, *Regiones Devastadas*, núm. 40.

²² Agraïm l'atenció i col·laboració del personal de l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, la de l'Arxiu Històric de Lleida, i sobretot la de M. Pilar Faci Lacasta i Albert Curto Homedes, directors dels sengles arxius de Lleida i Tortosa, que ens han proporcionat les dades més significatives. La riquesa de fons com el de Tortosa, queda palesa amb la quantitat i qualitat de dades emprades a: J.BAYERRI; C. BAYERRI. *La reconstrucció de Tortosa...*

La secció “Servicio Nacional de Regiones Devastadas y Reparaciones” de l’AHDT

El que aquí ens ocupa és el fons de l’Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona que s’agrupa en 40 unitats d’instal·lació disposades en 6 metres lineals.

- Lligall núm. 1 (1939-1950) – L’expedient general. En aquesta primera capsa es troba la documentació que va generar l’expedient de creació de la Subcomissió de *Regiones Devastadas* a la Província de Tarragona: cartes, circulars, comunicacions, oficis, informes, dictàmens, i, sobretot, còpia de les lleis, decrets i ordres referents a la creació i desenvolupament de l’Organisme.

- Lligalls núm. 2-6 – Expedients per pobles. És la documentació més interessant, ja que es compon dels expedients oberts a cada localitat sobre els danys causats durant la guerra, tot i que la majoria fan força referència al període revolucionari de 1936. A l’AHDT, només hi són un 60% del total de municipis de la demarcació.

L’expedient s’estructurava al voltant de tres elements:

1) fitxa resum - on es feien constar dades tan interessants com: el nombre d’habitants de la localitat, abans i després de la guerra, el nombre d’edificis el 1936, el total d’edificis danyats o enderrocats, l’estimació de la valoració global d’aquests danys, etc.²³

2) Informe de l’alcalde - sobre els danys causats a edificis oficials: ajuntament, escoles, oficines d’administració, etc.,

3) Informe del rector - sobre els danys causats a edificis de culte: l’església parroquial, rectoria, capelles, ermites, patrimoni moble –retauls, calzes, quadres-, etc. Aquests informes (en realitat impresos emplenats) també tenen el seu interès, perquè en ells havien d’especificar la causa del dany (incendi, bombardeig, etc.), i detallar la valoració dels estralls consignats. En més d’un informe, el rector s’estenia en sucosos detalls sobre les malvestats del període revolucionari.

- Lligalls núm. 7-38 – Expedients particulars. Per a aquells casos concrets d’edificis esfondrats. El propietari hi adjuntava els documents (instància, oficis), informes (expedits pel Col·legi d’Arquitectes), peritacions (dels danys), certificacions (de les destroces, de bona conducta del sol·licitant, etc.), i projectes d’obra, que l’Organisme requeria per tirar endavant el tràmit. En aquestes capsas és on es troba l’únic material gràfic del fons, ja que és ple de plànols d’alçada d’edificis.

²³ Reproduïm les dades de totes les fitxes, en annex, al final, cosa que ens mou a la sempre grata obligació de reconèixer la tasca de revisió i mecanografia amb que ens ha ajudat Benet Martí Álvarez.

- Arxivadors núm. 39-40 – Correspondència diversa, bàsicament entre la Direcció general a Madrid, i la Subcomissió de Tarragona, i entre aquesta i els diferents ajuntaments de la demarcació. El format és de quartilla i la tipologia, l'ofici o comunicació administrativa.

Actes

A més d'aquesta secció, l'AHDT compta amb la d'Actes, on es troben dos quaderns d'actes i una carpeta amb els esborranys de cinc sessions, que registraven l'activitat de la Subcomissió tarragonina. Manuscrits i de tamany foli, el primer quadern conté un total de 27 sessions, des de la de 09-03-1939 fins a la de 13-04-1942, i el segon conté únicament la sessió d'1-02-1943.

Registre General

Extraordinàriament, el SNRDR va comptar, a Diputació, amb els seus propis llibres de registre, ja que *entrades* i *sortides* quedaven assentats en llibres a banda (1939-1951), també conservats a l'AHDT, concretament a la secció del *Registre General* (núm. 40 –sèrie *Entrada*-, 43 i 49 –sèrie *Sortida*-).

* * *

Un dels aspectes més importants en l'estudi dels enfrontaments polítics i les guerres, és el que en l'espai temporal coneixem com el "després". Les conseqüències dels devastadors conflictes armats que ha sofert el nostre país, es configuren com un aspecte tan interessant d'analitzar, com negligit en la historiografia. Gràcies a congressos d'història com aquest que ha organitzat *Recerques* a la Universitat de Lleida, s'avança en el camí d'anar omplint poc a poc aquest buit, i de conèixer una mica més un tema que resulta atractiu tant si s'enfoca des del vessant polític, com si es fa des del social, econòmic, arquitectònic, i fins i tot artístic.

Les 5.257 vivendes destruïdes, d'un total de 61.055, els més de 14.000 habitants que manquen entre el còmput de població de 1936 al de 1939, o l'avaluació dels danys per arranjar en els béns immobles, que sumen un total de 59.532.464.- pessetes, són algunes de les dades que, com moltes altres que se'n poden deduir, calcular o perceptualitzar, han de contribuir notablement a l'anàlisi del tema i a l'estudi d'aquest període de postguerra.

L'existència encara avui, a inicis del segle XXI, de fons arxivístics inèdits, la majoria per explotar del tot, per tornar a revisar, o per acabar d'extreure'n tot el suc informatiu que són capaços de proporcionar en mans d'un investigador pacient, fan pensar en el paper inestimable que juguen els arxius com a peça clau d'una infraestructura cultural oberta a la societat, moderna, renovada i d'inexcusable concurs en el món de la investigació històrica.

MANEL GÜELL

Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona

Publicat dins: *Actes del Segon Congrés Recerques: "Enfrontaments civils. Postguerres i reconstruccions"*. Barcelona, Recerques, 2002, 868-875.

**ANNEX I : QUADRE-RESUM DELS DANYS PRODUÏTS DURANT LA REVOLUCIÓ DE 1936 I GUERRA CIVIL DE 1936-1939, A LES LOCALITATS DE LA DEMARCACIÓ DE TARRAGONA (SERVICIO NACIONAL DE REGIONES DEVASTADAS Y REPARACIONES)
[AHDT, *Regiones Devastadas*, capsés núm. 2-6]**

Localitat	Població		Cases		Avaluació dels danys patrimonials				
	1936	1939	Núm	Dest	Artístics	Església	Estat	Adm.loc.	Particul.
Albinyana	801	821	304	1		75.000			
Alcanar	6.329	6.329	2.399	4		213.500		10.000	
Alcover	2.680	2.489	710	5	1.500.000	1.015.000	3.000	200.000	59.655
Aldover	1.239	1.239	334	124					
L'Aleixar	872	863	277	1		200.000			
Almoster	343	336	134	1		430.000			
Altafulla	719	759	433	65		516.000		600	51.162
L'Ametlla de Mar	3.101		680	7		15.000		20.000	32.894
Ampostà	9.014	9.091	3.397	219	1.500.000	164.920		150.000	982.765
L'Arboç	1.600	1.500	600	21		1.001.000			163.700
L'Arbolí	238	238	96	0					
Ascó	2.235	2.025	650	188		5.800			742.995
Bellmunt del Priorat	880	876	165	34		110.000			27.565
Bellvei			332	17		75.135			190.275
La Bisbal de Falset	708	708	205	13		115.000			142.765
Blancafort	1.026	940	570	8					4.011
Bonastre	625	590	140	1		200.000			
Les Borges del Camp	1.168		294	4		150.900		10.039	7.701
Bràfim	903	903	382	4	75.000	100.000	2.000	5.000	
Cabra	859	816	315	6		100.134			13.211
La Canonja	1.300	1.283	447	4		125.000			7.312
Caseres	702	691	258	1		6.000			
Castellvell del Camp	639	632	192	2		5.000			
Colldejou	362	345	85	1		12.000			
Cornudella	1.567	1.414	764	30					49.391
Creixell	338	330		0					
Cunit	309	309	96	0					
Duesaigües	420	402	181	0					

La Fatarella	2.310	1.750	628	114					688.335
La Febró	214	199	74	1		5.000			
Flix		3.050	978	160		265.000		18.000	5.619.399
Forès	365	352	175	23		50.600		2.015	32.868
La Galera	1.267		349	2		101.000			6.450
Garcia	1.212	1.055	631	59					167.310
Els Garidells	185	184	66	1		8.000			
Gratallops	467	460	375	2		908.800			
Guiamets	394		162	1					700
Horta de Sant Joan	2.224	2.126	961	11		1.100.056			35.095
Les Irlles	124	96	47	1		2.000			
El Lloar	362	325	192	11		150.000			11.233
Llorac	349	342	155	6		50.300			
Mas de Barberans	1.334	1.214	442	1		200.000			
Masllorenc	800	723	326	1		150.000			
La Masó	342	346	107	1		2.000			
Maspujols	531	542	163	1		1.500.000			
El Molar	815	698	215	5		150.000			
Mont-ral	414	417	137	2		100.000			2.006
Montblanc	5.000	4.500	1.747	12		5.000	1.000		40.917
Montferri	358	360	125	0					
Móra la Nova									
El Morell	1.612	1.658	442	0					
La Musara	99	96		2		6.000		4.000	
La Nou de Gaià	440	440	100	1		50.000			
Nulles	800	650	290	14		140.000			
Els Pallaresos	380	358	115	2		10.030		500	
Pira	540	535	155	8		125.000			7.204
Pla de Santa Maria	1.926	1.890	549	2		625.000			
La Pobla de Mafumet	527	515	150	2	375.000				4.000
Poboleda	668	672	467	1	800				
Pont d'Armentera	799	812	322	6		202.000			49.323
Pradell	524			0					
Prades	900	825	230	5	4.000	15.000		5.000	7.000
Pratdip	832	832	277	2		3.500			
Puigpelat	602	584	258	1		1.000.000			
Querol	540	548	236	1		2.500			
Rasquera	1.526	1.527	1.532	21		8.000			145.017
Reus									
La Riba	755	732	303	2		25.300			3.114
La Riera de Gaià	989	970	393	2		200.000			
Riudecanyes	1.006	988	300	0					
Riudecols	1.100	1.015	300	2		18.000			3.120
Roquetes	5.647	5.742	1.456	62					188.644
Sant Carles de la Ràpita	6.036		1.486	14		85.000	10.000	18.750	225.597
Sant Jaume dels Domenys	1.458	1.440		4		35.000			56.072

La Secuita	1.004	933	397	5		396.000			3.125
La Selva del Camp	2.848	2.680	1.047	8		2.938.000		10.000	
Tivisa	3.696	3.528	1.253	6		1.305.000		20.000	
Torredembarra	2.267	2.150	692	11		150.000			42.066
Torroja del Priorat	427	402	250	2		2.225			7.039
Tortosa	36.511	36.200	14576	2.909	150.000	1.839.000	375.000	7.305.000	12.342.850
Ulldecona	6.084	6.084	2.119	69		83.496		19.750	404.753
Vallclara	325	282		1		200.000			
Vallmoll	979	932	427	1		12.000			
Valls	11.006	10.971	3.387	29		1.553.000			573.476
El Vendrell	4.624	4.631	1.647	1		1.200.000			
Vila-Rodona	1.735	1.616	636	4		30.000			35.044
Vilallonga del Camp	1.225	1.043	349	4		204.000			44.544
Vilanova de Escornalbou	618	618	194	1		350.000			
Vilavert	730	652	214	4		5.000			16.874
La Vilella Alta	300	285	199	1		160			
Vilalba dels Arcs				284					676.075
Vimbodí	1.655	1.345		62		15.000		1.600	228.199
Xerta	2.147	2.131	982	462		450.000		150.000	1.424.234
TOTAL	167.931	153.580	61055	5.257	3.264.800	22.666.626	391.000	7.950.254	25.259.784